

ผลกระทบของ “การพัฒนา” ในแง่มุมมองของจิตวิทยาสังคม (The Psychological Impact of Development)

สุนทรী โคมิน

มนุษย์เกิดมาเป็นเหยื่อที่ถูกสังคมกำหนดกรอบไว้
ในขณะที่เดียวกันก็เป็นตัวที่กำหนดเปลี่ยนแปลงบนสังคมต่อไป
นี่คือวัฏจักรของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
และนี่คือความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างคนกับระบบสังคมของเขา

บทบาทของมนุษย์ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หากเข้าใจอย่างดีแล้ว
จะมีผลช่วยให้หลีกเลี่ยงผลเสียจากการพัฒนา และยังจะใช้ความเข้าใจนี้ให้เป็นประโยชน์ในการ
พัฒนาอีกด้วย ทุกประเทศมุ่งหน้าจะพัฒนาประเทศของตนและทุกคนก็ต้องการที่จะเป็นผู้หนึ่ง
ที่อยู่ในสังคมที่เจริญและพัฒนาแล้วทั้งสิ้น ประเทศไทยเช่นเดียวกับอีกหลายประเทศที่กำลัง
พัฒนา ได้รับอิทธิพลในแนวการพัฒนาจากประเทศทางตะวันตกที่เจริญเต็มที่แล้วก่อนข้างมาก
ในหลายด้าน ฉะนั้นส่วนดีส่วนเสียและความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาที่ประเทศเรากำลัง
ได้รับอิทธิพลอย่างเต็มที่นั้นเป็นสิ่งที่เราจำเป็นต้องศึกษาให้ละเอียด เพื่อที่เราจะได้ไม่เดิน
คดลงไปในกลุ่มที่มีคนเคยคดลงไปมาแล้ว เพื่อที่เราจะได้เห็นทิศทางที่ชัดเจนขึ้นและเพื่อที่เรา
จะได้มีโอกาสที่จะกำหนดทิศทางของเราเองได้บ้าง แทนที่จะเดินตามหลังเขาอย่างเห็นบ้างไม่เห็น
บ้างสะเปะสะปะโดยไม่มีเป้าหมายที่ชัดเจน

ในบทความนี้ผู้เขียนไม่ได้มีเจตนาที่จะให้เป็นบทความที่หนักไปด้วยทฤษฎีต่างๆ เกี่ยวโยงกับ “การพัฒนา” หรือจิตวิทยาหากแต่ต้องการชี้ให้เห็นถึง “จุดบอด” ของตัวแบบการพัฒนา บทบาทของคนในการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สภาพ “การพัฒนา” ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันในประเทศที่ได้พัฒนาแล้วและผลกระทบของ “สังคมที่พัฒนาแล้ว” ต่อสภาพความสุขทางใจของคนในสังคมนั้น จริงอยู่ผู้เขียนมีความเชื่อว่า ลักษณะบางส่วนของสังคมนวัตกรรมและบุคลิก เป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคม (cultural – specific) เพราะฉะนั้น ประสิทธิภาพของสังคมหนึ่งก็อาจจะไม่มีทาง เหมือนกันกับประสิทธิภาพของอีกสังคมหนึ่งเลยทีเดียว แต่ลักษณะปัญหาบางประการจะมีความคล้ายคลึงกันมาก ไม่ว่าจะเกิดขึ้นที่สังคมใดเช่น หลายลักษณะปัญหาของสังคมเมืองซึ่งเป็นผลโดยตรงของการเปลี่ยนแปลงทางลักษณะสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ตัวอย่างที่ประสิทธิภาพของประเทศที่พัฒนาแล้วในหลายแง่มุม คงเป็นบทเรียนที่ดีแก่ประเทศที่กำลังพัฒนาตามให้ก้าวตามด้วยความระมัดระวัง

ขอบเขตความหมายของ “การพัฒนา”

คำว่า “พัฒนา” (development) เป็นคำที่ถูกใช้มากที่สุดในปัจจุบันโดยบุคคลจากแทบทุกวงการ จนเกือบจะไม่มี ความหมาย ทำให้เกิดความสับสนกับความหมายของคำอื่น ๆ คำว่า “พัฒนา” ที่ใช้กันอาจจะมี ความหมายตั้งแต่ “การพัฒนาตามสังคมที่พัฒนาแล้ว” “การพัฒนาทางเศรษฐกิจ” “สังคมที่ก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและอุตสาหกรรม” “การพัฒนาให้ทันสมัย” (modernization) “การพัฒนาที่เป็นไปคามช่วงเวลาและทิศทางที่เหมาะสมกับสังคมคน” (transformation) ลงมาจนถึง “การเปลี่ยน” (change) และ “การปรับปรุง” (adjustment) เกี่ยวกับคนและสิ่งของ ฯลฯ เป็นต้น ความจริงความหมายที่แท้จริงของคำว่า “พัฒนา” นั้นมีความหมายหนักไปในทางด้านเศรษฐศาสตร์ ซึ่งหมายถึงกระบวนการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ (process in economics) อันประกอบด้วยเรื่องต่างๆ เช่น economic institutions ที่เกิดขึ้นใหม่ๆ โรงงานอุตสาหกรรม (industries) ระบบธนาคาร (banking systems), extensive capital formation การเพิ่มรายได้ต่อหัวเฉลี่ยต่อคน (per capita income) และการเพิ่มภาวะความมั่นคงทางการเงิน (monetary stability) เป็นต้น ตัวอย่างเมื่อพูดถึง “การวางแผนพัฒนา”

(development planning) เนื้อหาเกือบทั้งหมดก็ยิ่งหมายถึง “การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ” ส่วน ๆ (Lauterbach, 1974)

ในสิบกว่าปีหลังนี้ความหมายของ “การพัฒนา” ได้ขยายกว้างขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากประสบการณ์ได้แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาโดยพิจารณาแต่ด้านเศรษฐกิจการเงินแต่อย่างเดียวนั้น ไม่ได้ผลเต็มที่ จึงได้มีการขยายความสนใจในด้านสังคมมากขึ้น โดยเพิ่มศึกษาในเรื่องประชากร การสาธารณสุข การศึกษาเพื่อมวลชน การวางแผนบ้านผังเมือง (planned urbanization) รวมถึงนโยบายสังคมสงเคราะห์ (social welfare policies) เป็นต้น

แม้จะมีความพยายามที่จะขยายขอบข่ายของ “การพัฒนา” ให้กว้างขึ้นจากระดับเศรษฐกิจไปถึงระดับปรับเปลี่ยนสถาบันการเมืองและสังคมก็ตาม ผู้คนส่วนใหญ่โดยเฉพาะผู้ปฏิบัติการ (practitioners) เกี่ยวกับการพัฒนารวมทั้งนักวิชาการทางสังคมศาสตร์มากมายที่แสดงความไม่พอใจกับผลของการพัฒนาที่ได้เป็นไปแล้ว เพราะการพัฒนาได้มีผลกระทบไปถึงการเปลี่ยนแปลงและการปรับแบบแผนวัฒนธรรม (cultural patterns) ที่มีอยู่เก่าก่อน ปรับเปลี่ยนแนวทางชีวิต (ways of life) รวมทั้งทัศนคติค่านิยมและความเชื่อดั้งเดิมที่ได้ฝังรากลึกในชีวิตของสังคมวัฒนธรรมนั้น ๆ (Lauterbach, 1974) ความไม่พอใจต่อผลของการพัฒนาเป็นปฏิกิริยาที่ไม่ใช่มาจากใครอื่น แต่มาจากคนของสังคมที่พัฒนาสุดขีดแล้ว เช่นสหรัฐอเมริกา นั่นเอง ซึ่งผลกระทบในแง่ลบ (destructive effects) จากการพัฒนาเหล่านั้น ผู้เขียนจะพูดในส่วนต่อไปหลังจากที่พูดถึงปัจจัยที่แนวคิดทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ได้มองข้ามไปอันเป็นเหตุทำให้การเปลี่ยนแปลงโดยเจตนา (induced or planned change) มากมายไม่เกิดผลตามคาด

บทบาท Non – economic factors ในการพัฒนา

การพัฒนาในความหมายตามหลักเศรษฐศาสตร์ได้ตั้งอยู่บนรากฐานข้อหนึ่งที่ว่าเรียกว่า Economic determinism คือ ความเชื่อที่ว่าการพัฒนากำหนดหนึ่ง (เช่นทางด้านเศรษฐกิจ) จะนำไปสู่การพัฒนาทางด้านอื่น ๆ (โดยเฉพาะที่หมายถึงทางด้าน non – economic) อย่างอัตโนมัติ ข้อสมมติฐานอันนี้เองที่ทำให้แนวคิดทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์มักจะถือเอา variance หรือพฤติกรรมส่วนที่ทฤษฎีอธิบายไม่ได้ว่า เป็นสภาวะการณณ์ข้อยกเว้น (exceptional conditions)

เสมอไป ประสบการณ์ที่ค่อนข้างจะเจ็บปวดได้แสดงให้เห็นว่า สภาพการณ์ข้อยกเว้นเหล่านี้ไม่ได้มีส่วนลดน้อยลงเลยดูจะมีแต่เพิ่มขึ้น ในแนวคิดทางพัฒนาทางเศรษฐกิจได้มอง “มนุษย์” เป็น “ผู้รับการเปลี่ยนแปลง” (passive receiver of change) ในความหมายที่เป็น “เครื่องมือ” ของการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ฉะนั้นเมื่อการพัฒนาเศรษฐกิจต้องพบกับปัจจัยเหล่านี้ เช่น ความพอใจของผู้บริโภค (Consumer preferences) นิสัยการออมทรัพย์ (saving habits) สถาบันการคอร์รัปชัน (institutionalized corruption), entrepreneurship, ความเชื่อและพฤติกรรมทางศาสนา แรงจูงใจที่เป็นเงิน (monetary incentives) ทศนคติเกี่ยวกับการทำงานกับการพักผ่อนบ่อยครั้งผลไม่ได้ออกมาตามที่ได้ออกมาตามที่ได้กำหนดไว้ ที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องจากมนุษย์มีบทบาทเป็น “ผู้เปลี่ยน” (actor of change) และหลายปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของพฤติกรรมมนุษย์นั้นเป็นปัจจัยที่ไม่ใช่ปัจจัยทางเศรษฐกิจ (non-economic factors) หลายปัจจัยอธิบายไม่ได้ด้วย rationality เช่น ทศนคติค่านิยมและความเชื่อและปัจจัยทางจิตวิทยา เช่น psychological security เป็นต้น (Lauterbach, 1974)

บทบาทของมนุษย์ในฐานะเป็น “ผู้เปลี่ยน” (actor of change) และ “เหยื่อของการเปลี่ยนแปลง” (victim of change) ในกระบวนการพัฒนา

นักเศรษฐศาสตร์หลายคนได้ตระหนักถึงความไม่สมบูรณ์ของทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ในการพัฒนาสังคม และได้ยอมรับอิทธิพลของปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมแต่หลายท่านยังไม่ค่อยยอมรับ (หรือกล้า) รับ เพราะรู้สึกสบายใจและมั่นใจว่าถ้าได้ฟังอำนาจของทฤษฎี (the rigor of the simplicity of theory) ในการอธิบายพฤติกรรมทางเศรษฐศาสตร์ แม้ว่าจะจะเป็นทฤษฎีที่ยังไม่สมบูรณ์ก็ตาม อย่างไรก็ตาม องค์กรนักวิชาการหลายกลุ่มโดยเฉพาะพวกที่สนใจเกี่ยวกับการพัฒนาได้พยายามให้มีการร่วมมือกันทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและจิตวิทยา เพื่อหาวิธีที่จะประสานกันได้ (integrated approach)

ตัวอย่างปัจจัยทางค่านิยม non-economic factors ดังกล่าวข้างต้นเป็น Cognitive make-up ของมนุษย์ ซึ่งเป็นผลจากการเรียนรู้สังคมทางสังคม (socialization) เป็นเวลานานจริงอยู่มนุษย์คือมนุษย์ มนุษย์ไม่ว่าในสังคมไหนต้องเกิดแก่เจ็บตายต้องกินต้องอยู่ แต่สังคม

วัฒนธรรมที่ต่างกันได้ผลิตอบรมเลี้ยงดูและบ้าน (shape) ความนึกคิดค่านิยม พฤติกรรมวิธีปฏิบัติ บุคลิกกลุ่มต่างกันออกไปไม่มากนักน้อย แม้ว่าในหลายกรณีจะไม่สามารถเห็นความแตกต่างได้ชัด ๆ อย่างชาวกับคำก็ตาม แต่บ่อยครั้งการแสดงออกของคนเวลาตัดสินใจเลือกหรือไม่เลือก กระทำสิ่งใดก็ได้พิสูจน์ให้เห็นถึงพฤติกรรมกลุ่มและ Cognitive make - up ที่ต่างกัน / ทั้งยังได้พิสูจน์ให้เห็นถึงอิทธิพลของมนุษย์ในฐานะที่เป็น “ผู้เปลี่ยน” (actor of change) อิทธิพลของ Cognitive make - up ที่มีบทบาทสำคัญในการทำให้คน “ปฏิเสธ” (reject), “รับ” (accept), “แก้ไข” (modify) หรือ “สะดวกขึ้น” (accomodate) ต่อการเปลี่ยนแปลง (change) ในสังคมที่กำลังพัฒนาซึ่งจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เปลี่ยนสิ่งแวดล้อม เปลี่ยนแนวทางดำเนินชีวิตและอื่น ๆ อีกหลายอย่างนั้นได้พบตัวอย่างมากมายที่แสดงให้เห็นถึง ปฏิกริยาต่อต้าน (rejection reaction) การเปลี่ยนแปลงซึ่งมาจากความพยายามที่จะพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยี ตัวอย่างเช่น กรณีที่ชาวบ้านคือรึนไม่ยอมย้ายถิ่นฐานออกจากแหล่งที่ทางการได้เห็นว่าจำเป็นสำหรับใช้สร้างเขื่อนซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อชาวบ้านเองภายหลัง ไม่ว่าทางการจะให้เงินชดเชยมากเท่าไรชาวบ้านก็ไม่ยินยอม มาถึงจุดหนึ่งดูเหมือนว่าเงินจะไม่มี ความหมาย เป็นจุดที่แผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ (development plan) ชักดันปัจจัยทางสังคมจิตวิทยา (social psychological factors) ของคนที่อยู่ในบริเวณจะสร้างเขื่อนนั้น จริงอยู่ทางการอาจจะใช้อำนาจขู่เข็ญบังคับได้ แต่ผลที่จะได้คือ ความหายนะไม่เร็วก็ช้า ดังตัวอย่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศอิหร่านในปัจจุบันที่โครงการเร่งรัดพัฒนาประเทศของพระเจ้าชาห์ แม้จะทำด้วยเจตนาดีต่อชุมชน ต่อประเทศแต่ไม่ชักดันความเชื่อ ค่านิยมและความนึกคิดแนวปฏิบัติของชาวอิหร่านที่เป็นอิสลาม จึงเป็นเหตุให้เกิดปฏิกริยาอย่างรุนแรงจากประชาชน เมื่อพิจารณาเหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้จะเห็นว่า แนวคิดหลัก rationality ของพฤติกรรมเศรษฐกิจของมนุษย์ ยากที่จะอธิบายได้ว่าทำไมมนุษย์จึงปฏิเสธสิ่งที่เป็นประโยชน์ (ค่านวัตกรรม) ต่อคน ทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์ไม่ใช่ “a totally economically rational being” นั่นเอง ด้วยเหตุนี้แนวคิดเรื่อง “rationality” ในด้านเศรษฐศาสตร์จึงกลายมามีความหมายในรูปของข้อสมมติฐานของทางเลือก (hypothetical assumption of choice patterns) ไป เป็นการเสี่ยงจากการบังเฉพาเจาะจงลงไปในรูปแบบพฤติกรรมเศรษฐกิจ (economic behavioral characteristics)

ในจิตวิทยาแนวคิดเรื่อง rationality นั้นได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของแบบแผนทัศนคติ พฤติกรรม (patterns of attitudes and behaviors) ที่ได้เรียนรู้สั่งสมมาในสังคมวัฒนธรรม นั้น ๆ จิตวิทยาได้มอง rationality ในรูปของความแตกต่างทาง degree มากกว่าที่จะถือค่า absolute ว่ามี rationality หรือไม่มี rationality ในตัวบุคคล อย่างไรก็ตาม ไรก็ตามเรื่องของ rationality ก็นำเรามาสู่คำถามที่ว่าบุคลิกประเภทไหนที่จะนำไปสู่ความสำเร็จทางเศรษฐกิจ (economic success) ในสังคมหนึ่ง และมีกรรมวิธีใดที่จะเปลี่ยนให้บุคคลเป็นบุคคลที่มีประสิทธิผลมากขึ้น ทางเศรษฐกิจ (โดยไม่ทำให้เกิดผลเสียต่อบุคคลในท่านอื่นมากนัก) รายละเอียดของลักษณะ บุคลิก (personality traits) ที่เอื้ออำนวยต่อการมีประสิทธิผลทางด้านเศรษฐกิจภายใต้สถานการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลง (เช่น ลักษณะเรื่อง time orientation ความประหยัด ความริเริ่ม ความกล้าเสี่ยง ฯลฯ) จะไม่กล่าวถึงในที่นี้ แต่จุดสำคัญที่ควรจะเน้นในที่นี้ก็คือว่า ลักษณะหลายอย่างที่มีเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจแตกต่างกันมากตามบุคลิกวัฒนธรรม ที่ต่าง ๆ กัน กล่าวคือต่างกันตามระบบค่านิยม (value systems) ต่างกันตามระบบสังคม (social order) และตามระดับการพัฒนา (stage of development) เราจะเห็นว่าสังคมวัฒนธรรม หนึ่งจะมอง “งาน” หรือ “การทำงาน” เป็นเสมือนหนึ่งการถูกลงโทษในขณะที่อีกวัฒนธรรม หนึ่ง เห็นเป็นสิ่งที่ทำให้เกิด “ความเพลิดเพลิน” ลักษณะ “การแข่งขัน” (competitiveness) และ “ความกล้าไม่กลัวคน” (aggressiveness) ซึ่งจะนำไปสู่รางวัลและผลตอบแทนอย่างดีใน สังคมหนึ่ง กลับจะนำไปสู่ความหายนะส่วนตัวในอีกสังคมหนึ่ง ฉะนั้น การเรียนรู้แนวความ นึกคิดระบบค่านิยม ระบบสังคมวัฒนธรรมของเฉพาะสังคมจึงมีความสำคัญมาก ในการหยั่ง ถึงแรงผลักดันของปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมเหล่านี้ ที่กล่าวมาข้างต้นก็เพื่อจะชี้ให้เห็นว่า

- (1) การพัฒนาทางเศรษฐกิจไม่ได้นำไปสู่การพัฒนาในท่านอื่น ๆ โดยอัตโนมัติ
- (2) ปัจจัยทางท่านที่ไม่ใช่เศรษฐกิจ (non-economic factors) ไม่ควรจะถูกละเลยในการ พัฒนาสังคม
- (3) มนุษย์มีบทบาทในการเป็น “ผู้เปลี่ยน” (actor of change) ฉะนั้น จึงจำเป็นที่จะต้อง ศึกษาและเรียนรู้คนและระบบสังคมของเขา ในการพิจารณาการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงใด ๆ

ทางสังคม (social changes) จะให้ได้ผลจะต้องประสานกันได้อย่างดี (harmonized) กับวิถีชีวิตและระบบค่านิยมบุคคลิก ระบบสังคมวัฒนธรรมของสังคมนั้น มิฉะนั้นคนในสังคมนั้นก็กลายเป็นเหยื่อของการเปลี่ยนแปลงที่ขัดแย้ง (conflict change)

มาถึงจุดนี้เราหันมาดูบทบาทของมนุษย์ในฐานะที่เป็น "เหยื่อของการเปลี่ยนแปลง" (victim of change) กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (social change) เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องกัน (continuing process) มักจะเกิดขึ้นในอัตราที่ช้าจนคนไม่ค่อยรู้สึก นอกจากว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและ/หรือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่บังคับ (imposed change) ที่ขัดกับความเชื่อถือค่านิยมของคนส่วนใหญ่คนก็จะรู้สึกถึงผลกระทบแล้วอาจเกิดปฏิกิริยารุนแรงได้ตามปกติแล้วการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นโดยไม่รู้สึกตัวและส่วนใหญ่ก็จะอยู่เหนืออำนาจมนุษย์ที่จะบังคับได้ มารู้สึกตัวอีกครั้งก็อาจจะสายเกินแก้ ดังเช่นปัญหาต่างๆ ทางสังคมที่มากับการพัฒนาที่สังคมตะวันตกกำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน ในกรณีเช่นนี้มนุษย์เป็นเหยื่อของการเปลี่ยนแปลงโดยไม่รู้สึกตัวด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงมีเจตนาจะเขียนถึงปัญหาต่างๆ เหล่านี้ที่สังคมพัฒนาได้ประสพมาแล้วเพื่อให้เห็นถึง "จุดบอด" แห่งการพัฒนาซึ่งจะเป็นบทเรียนสำหรับประเทศที่พัฒนาตามอย่างไม่ลืมหูลืมตา

ผลกระทบของ "การพัฒนา"

ประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลายเคยคิดหรือไม่ว่า เมื่อเขาสามารถพัฒนาและแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจและให้มีความเจริญด้านเทคโนโลยีเหมือนกับประเทศที่พัฒนาแล้วประชาชนของประเทศจะมีชีวิตอยู่อย่างสงบสุข? ปฏิกิริยาของคนในสังคมที่เจริญเต็มที่แล้วอย่างสหรัฐอเมริกาได้บอกเราว่าการพัฒนาด้านเศรษฐกิจอุตสาหกรรมเทคโนโลยีอย่างเต็มทีนั้น ไม่ได้ทำให้คนในสังคมมีความสุขมากขึ้นเลย กลับนำมาซึ่งปัญหาทางสังคมมากมายในปัจจุบัน เหมือนกับที่บาร์บารา วอร์ด (Barbara Ward) ได้เขียนไว้ในบทความเรื่อง "We may be rich but they are happy" (เราอาจจะรวยแต่เขามีความสุข) (The New York Times, 1972) เล่าถึงสังคมเล็กๆ บางสังคมที่ไม่ได้เจริญตามความหมายของสังคมตะวันตก เป็นสังคมที่จนแต่ก็ไม่มีปัญหาอาชญากรรม ปัญหาจราจร ปัญหาสลัม ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ (pollution) ปัญหาการกดขี่ทาง

สังคมที่รุนแรง รวมทั้งปัญหาทางครอบครัว และปัญหาเหล่านี้เป็นบางสิ่งที่สังคมอเมริกันกำลังเผชิญอยู่ เพื่อที่จะให้เห็นว่า “การพัฒนา” มีผลกระทบในทางลบอะไร จำเป็นจะต้องเฝ้าถึงกระบวนการเกิดปัญหาสังคมและลักษณะสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ได้เกิดขึ้นอันเป็นผลสืบเนื่องจาก “การพัฒนา” ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเหล่านั้นแหละที่นำมาซึ่งผลร้ายทั้งหลายของ “การพัฒนา”

กระบวนการเกิดของปัญหาสังคม

ปัญหาสังคมเกิดขึ้น (1) เมื่อคนกลุ่มหนึ่งต่างก็รู้สึก frustrated เพราะเป้าหมายความต้องการของเขาถูกกีดกัน หรือ (2) เมื่อองค์การของสังคม (organization of society) ถูกทำลายอย่างแรง (Raab & Selznick, in Landis, 1966) ตัวอย่างเช่นเมื่อคนกลุ่มหนึ่งไม่ได้รับความยุติธรรมด้วยสาเหตุเรื่องผิว ศาสนาหรือเรื่องชนชั้น กลุ่มนั้นก็มีความรู้สึกกดดันทางใจมากขึ้นทุกที ก็เกิดเป็นปัญหาสังคม หรือในกรณีที่มีกลุ่มคนไม่ทำตามระเบียบกฎหมายสังคมที่วางไว้ให้ปฏิบัติตาม อาชญากรรมและปัญหาเยาวชนก็เพิ่มขึ้น มาถึงจุดหนึ่ง องค์การของสังคมก็ถูกกระทบกระเทือน ก็เกิดเป็นปัญหาสังคม ปัญหาสังคมอาจมีได้ทั้งสองลักษณะ

ปัจจัยอะไรที่ทำให้คนส่วนใหญ่เกิดรู้สึก frustrated จนเกิดเป็นปัญหาและปัจจัยอะไรที่ทำให้องค์การของสังคมถูกกระทบกระเทือน? ปัญหาทางสังคมมีรากฐานที่มาเป็น 3 ชั้นตอน (Landis, 1967)

1. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Major social changes) เกิดจากมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว เช่น ในประเทศตะวันตกที่พัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมเทคโนโลยี รวมทั้งในอิหร่าน (ในบางลักษณะ) ในบางสังคมการเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างเชื่องช้ากว่ามาก เช่น ประเทศเกษตรกรรมส่วนใหญ่ บุคคลกลุ่มและสถาบันต่างก็มีปฏิกิริยาต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างแน่นอน จะต่างกันที่ความพร้อม (readiness) ความสามารถและอัตราความเร็วในการปรับตัว บ้างก็เร็ว บ้างก็ช้า บ้างก็ไม่ยอมปรับและบ้างก็ไม่สามารถที่จะปรับตัวได้ ปฏิกิริยาต่อการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ทำให้เกิดกระบวนการสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมชั้นที่สอง คือ ความขัดแย้งทางค่านิยม

2. ความขัดแย้งทางค่านิยม (Value conflict) ค่านิยม (Values) นั้นเป็นเสมือนหนึ่งเครื่องบาโรมิเตอร์ที่ฝังอยู่ในตัวบุคคลคอยเป็นเครื่องวัดค่าของตนและของสังคม ภายวัดและสะท้อนให้เห็นถึงสิ่งที่ตนชอบและเห็นดีเห็นควร จากสิ่งที่ตนไม่ชอบและเห็นไม่ดีไม่ควรตามปทัสฐาน (norms) ของสังคมนั้นๆ สังคมในปัจจุบันเป็นสังคมที่ยุ่ยากซับซ้อน เป็นสังคมที่ไม่มีลักษณะของความเหมือนกันไปหมด (heterogenous) ไปกันหลายทิศทาง (diverse) และค่านิยมก็จะเกิดมีหลายชุด (different sets of values) ซึ่งทำให้เกิดความขัดแย้งกันในจุดยืนของค่านิยม (Value positions) อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ฮอร์ตันและเลสลี (Horton & Leslie) ในหนังสือ *The sociology of social problems* ได้กล่าวไว้ว่าปัญหาสังคมมาจากความขัดแย้งกันในเรื่องคำจำกัดความของสิ่งที่ถือว่าเป็นสภาวะทางสังคมที่น่าปรารถนา (desirable social conditions) ตัวอย่างเช่นชาวอเมริกันส่วนใหญ่เห็นความอคติในเรื่องผิวและชนชั้นเป็นโรคร้ายแรงของสังคมในขณะที่คนอเมริกันอีกหลายคนต้องการใช้เรื่องอคติทางชนชั้น (social prejudices) ในการเทียบและกันให้ตัวเองอยู่ในสถานภาพสังคมที่สูงกว่า นี่เป็นเพียงตัวอย่างของความขัดแย้งในค่านิยมหนึ่ง นอกจากนี้ความขัดแย้งทางค่านิยมยังเป็นที่มาของความสับสนทางจริยธรรม (moral confusion) อีกด้วย เช่น ความสับสนของเด็กหนุ่มซึ่งเคยถูกสอนมาตั้งแต่เด็กให้ยึดถือในความซื่อสัตย์และความตรงไปตรงมา แต่กลับมาเห็นแต่ความฉ้อโกงและความไม่มีหลักเกณฑ์ของศีลธรรมจริยธรรมในโลกของผู้ใหญ่ ไม่รู้จักจบสิ้น เช่น การโกงกินเรื่องภาษีสรรพากร การฉ้อราษฎร์บังหลวงที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันในทุกแห่ง ฯลฯ เป็นต้น ตัวอย่างเหตุนี้ ทางเลือกของเด็กก็คือ ถ้าไม่ปรับเปลี่ยนค่านิยมของตนและกลืนตัวเองเข้าไปอยู่ในระบบที่เป็นจริงเพื่อความอยู่รอด ก็ต้องกลายเป็น “คนโกง” หรือ “คนบ้า” ไปก็ได้

ตัว “การเปลี่ยนแปลงทางสังคม” (social change) กับ “ความขัดแย้งทางค่านิยม” (value conflict) เองไม่ใช่ปัญหาสังคมแต่เป็นฐาน (basis) ที่สถานการณ์ปัญหาจะเกิดขึ้นได้ เมื่อมีขั้นตอนที่สามเกิดขึ้น คือ มีพลังกลุ่ม หรือความสนใจจากมวลชน

3. ความสนใจของกลุ่มชน (group concern) ปัญหาหลายปัญหามักจะมีอยู่ก่อนแล้วเป็นระยะเวลาหนึ่ง จะกลายเป็นปัญหาสังคมขึ้นก็ต่อเมื่อมาถึงจุดหนึ่งที่คนส่วนใหญ่

(public) ทัศนคติที่จุดเดียวกัน ตัวอย่าง เช่น เรื่อง “หญิงโสเภณี” เกิดขึ้นในสังคมตะวันตกหลายชั่วคนแล้ว แต่หลายฝ่ายยังถือเป็นปีศาจที่จำเป็น (necessary evils) ของสังคม ในบางประเทศในตะวันออกไกลและไกลใต้กลายเป็นสถาบัน (institution) ไปก็มี ในสหรัฐอเมริกาที่มีประวัติมานานจนมาถึงปลายศตวรรษที่ 18 มีกลุ่มคนที่เกิดเอาเรื่องเอาราวขึ้นมาเรียกร้องความสนใจจากมวลชนจนสำเร็จ จึงมีการปฏิรูป (reform) เปลี่ยนแปลงในเรื่องนี้ขึ้นมา ปัญหาอื่น ๆ ก็เช่นกันไม่ว่าจะเป็นเรื่องสิทธิของประชาชน เรื่องปัญหาเสพติด ฯลฯ ฉะนั้นการกลายเป็นปัญหาสังคมนั้นสภาพการณ์ (conditions) ไม่เปลี่ยนแปลง เปลี่ยนแต่วิธมองของสังคมเท่านั้น (perceptual change)

สาเหตุที่ต้นตอของปัญหาสังคมเริ่มมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นระดับแรก ตามด้วยความขัดแย้งทางค่านิยม ความจริงความขัดแย้งทางค่านิยมนั้นมีอยู่แล้ว ก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หากแต่มาเห็นเด่นชัดขึ้นเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และทั้งสองสภาวะการณนี้อาจนำไปสู่การเกิดปัญหาสังคมขึ้นได้เมื่อมีความสนใจจากมวลชนขึ้นมา

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้านต่าง ๆ (Areas of social change)

“การพัฒนา” ในประเทศทางตะวันตกได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ความเจริญทางเทคโนโลยีอุตสาหกรรม (Industrialization)

ตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 18 สังคมทางตะวันตกได้พัฒนาไปมาก และรวดเร็วและด้านที่เด่นที่สุดคือความเจริญทางเทคโนโลยีอุตสาหกรรม ซึ่งความเจริญพัฒนาทางด้านนี้มีผลกระทบมากที่สุดต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน (human relationships) และต่อแบบแผนของความสัมพันธ์ (patterns of social interaction) สังคมพัฒนาได้กลายเป็นสังคมที่ดำเนินการโดยเครื่องจักรกลอัตโนมัติ เครื่องจักรเข้าทำงานแทนที่หมด ในปี 1961 ได้มีการสำรวจพบว่าระหว่างปี 1955-1960 อเมริกาสามารถผลิตเหล็กเพิ่มขึ้น 20% โดยลดคนงานลงไป 17,000

คนสำนักงานสำรวจประชากรของอเมริกาในปี 1960 ใช้นักสถิติเพียง 50 คน ในขณะที่มี 1950 ต้องใช้ 4,100 คน ทำงานในปริมาณผลงานที่เท่ากัน

สังคมที่เจริญแบบเครื่องจักรเช่นนี้ทำให้เกิดความไม่เป็นเอกบุคลิกของคนขึ้น (anonymity) คือ คนมีความหมายแค่ตัวเลขในบัตรประจำตัวต่างๆ เท่านั้น หลายคนเริ่มรู้สึกไม่พอใจต่อภาวะการณที่เป็นเครื่องจักรดังกล่าวนี้เช่น “ฉันพบว่าฉันขับรถได้ด้วย 37552268 (หมายเลขใบขับขี่) และคิมน้ำมันด้วย 7795329 (credit card) ฉันจ่ายข่าวของด้วย 121121478 (checking account) ฉันเป็น 181408 (ลูกจ้างของมหาวิทยาลัย) และได้รับอนุญาตให้ทำงานได้ ด้วย 5564488511 (social security) ในระดับ 245106236 (ตำแหน่งในมหาวิทยาลัย)” (Chambliss, 1973) นี่เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการสูญเสียความเป็นตัวเอง (loss of identity) ในสังคมเครื่องจักรกล (computerized society)

2. การพัฒนาเมือง (Urbanization)

การพัฒนาเมืองเป็นอีกลักษณะหนึ่งของสังคมพัฒนาเช่นสังคมอเมริกัน ครั้งหนึ่งอเมริกาก็เคยเป็นประเทศกสิกรรมมาก่อน แต่ปัจจุบันนี้ 70% ของประชากรอยู่ตามเมือง (urban areas) และ 80% ของการเพิ่มของประชากรก็อยู่ในพื้นที่เหล่านี้ ปัญหาที่ตามมาส่วนใหญ่คือ แหล่งมลพิษ อากาศเป็นพิษ (air pollution) อาชญากรรม ปัญหาเยาวชน ปัญหาเรื่องผิวและชนชั้น ฯลฯ เป็นต้น

ชาวอเมริกันมากมายเคียดแค้นโยกย้ายออกจากตัวเมืองไปอยู่ตามชานเมืองเสียเป็นส่วนมาก และมักจะมีวิถีการเป็นอยู่ที่เหมือนกันไปหมดจนเกิด movement การเอาอย่างกลุ่ม (conformity) ที่ชื่อว่า “new suburbia” คือ บ้านที่อยู่ติดกันเป็นบล็อกๆ มีลักษณะเหมือนกันหมด สนามหญ้าก็เหมือนกัน รถก็เหมือนกันแม้กระทั่งเด็กก็ซักจะคล้ายกัน ปทัศฐาน (norms) ของกลุ่มคือ พยายามทำอะไรให้เหมือนๆ กับกลุ่ม จะไม่ปล่อยให้เป็นตัวของตัวเองอย่างเต็มที่เหมือนเมื่อระยะแรก ที่แต่ละคนมีอิสระเต็มที่และพยายามพิสูจน์ความสามารถของตนให้ต่างจากคนอื่นให้มากที่สุด ที่เป็นเช่นนี้เพราะผลของสังคมที่พัฒนา คือ ความอยู่โดดเดี่ยวและความเหงา (loneliness and alienation) *The organization man* ของ วิลเลียม ไวท์

(William Whyte) และ *The lonely crowd* ของ เดวิด ไรสมาน (David Riesman) ได้บรรยายสังคมพัฒนาของอเมริกันได้อย่างดีมาก วิล เฮร์เบิร์ก (Will Herberg) ได้เล่าว่าเพื่อนคนหนึ่งเกิดความรู้สึกอยากจะปฏิวัติระบบค่านิยมใหม่นี้ จึงลุกขึ้นทาสีหลังคาบ้านของเขาเป็นสีโพล ปรากฏว่าสามอาทิตย์ให้หลังสีบกว่าหลังคาในแถวนั้นทาสีโพลหมด คุณเหมือนจะไม่มีทางออกสำหรับการทำตามอย่างกลุ่ม (conformity)

3. การเคลื่อนไหวทางสังคม (Social mobility)

เช่นเดียวกับการพัฒนาเมือง (urbanization) การเคลื่อนไหวทางสังคม (social mobility) เป็นลักษณะเด่นของสังคมพัฒนาอเมริกัน ชาวอเมริกันย้ายถิ่นฐานกันมากที่สุดจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง (horizontal mobility) ครอบครัวหนึ่งจะเปลี่ยนที่อยู่หลายครั้งภายในหนึ่งปี การเคลื่อนไหวขึ้นลงของชนชั้น (vertical mobility) ทางสังคมก็มีมาก เพราะสังคมอุตสาหกรรมที่พัฒนาใช้ระบบเปิด (open class system) ทุกคนมีโอกาสที่จะป็นขึ้นไปชั้นสูงสุด ในสังคมได้ถ้าเขาทำงานหนักและต้องการเช่นนั้นจริง อย่างไรก็ตามระบบย่อมเป็นระบบ บ่อยครั้งจึงเป็นสิ่งที่กีดกันความคาดหวังของคนที่มีความกระตือรือร้น จึงเกิดมี movement ที่จะหาทาง "เอาชนะระบบ" (beat the system) ซึ่งเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ช่วยอธิบายปัญหาอาชญากรรมและปัญหาเยาวชน (delinquency) ในอเมริกาทุกวันนี้

4. การเปลี่ยนโครงสร้างครอบครัว (Change in family structure)

ผลการพัฒนาทำให้สถาบันทางสังคมต่าง ๆ (social institutions) เปลี่ยนไปทั่ว ที่สำคัญที่สุด คือ โครงสร้างครอบครัวได้เปลี่ยนจากลักษณะครอบครัวใหญ่ (extended family) มาเป็นครอบครัวเล็กกว่าและแยกอยู่ต่างหากจากครอบครัวอื่น ขนาดครอบครัวเล็กลงไม่ว่าภูมิหลังของครอบครัวจะถือศาสนาอะไรและมีระดับการศึกษาอย่างน้อยแค่ไหน ครอบครัวซึ่งสมัยก่อนทำหน้าที่อำนวยความสะดวกทุกอย่างของสมาชิกในครอบครัวนั้น ปัจจุบันนี้มีหน่วยงานสถาบันอื่น ๆ มาทำหน้าที่แทน เช่น ศูนย์เลี้ยงดูเด็ก (child care center), pre-nursery school และบริการผ้าอ้อม (diaper service) เป็นต้น นอกจากนี้ บทบาทและความคาดหวัง (role

and role expectation) ของสมาชิกครอบครัวก็เปลี่ยนไปอย่างหน้ามือเป็นหลังมือ ตัวอย่างเช่น ภริยาในครอบครัวอเมริกันสมัยก่อนมักจะถูกเลือกเพราะความดีความชอบความสามารถในการครัวและอื่น ๆ มากกว่าเพียงเพราะความสวยงามมีเสน่ห์ ทุกวันนี้เขาาคูที่ความสวยงาม บุคลิก การงาน ความเป็นเพื่อนกันและความไปด้วยกันได้ (compatibility) เป็นสาเหตุสำคัญของการเลือกคู่ชีวิต เป็นความสัมพันธ์แบบ equalitarian relationship มากกว่า การบ้านการเรือน มักจะไม่เป็น บทบาทของทั้งภริยาและสามีเปลี่ยนไป ภริยาลดหน้าที่ full-time housewife ลง ในขณะที่สามีอย่างน้อยเพิ่มหน้าที่เป็น half-time house husband.

การพัฒนาเมือง (urbanization) ได้ทำให้ครอบครัวมีความสัมพันธ์อย่างกระชับแน่น (close-knit) น้อยลง ทำให้กระจัดกระจายไปกันคนละทิศคนละทาง (fragmented) มากขึ้น และมีโอกาสที่จะมีความกดดันทางอารมณ์มากขึ้น และความตึงเครียดซึ่งมักจะไม่ค่อยพบในครอบครัวสมัยก่อน การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้มีผลกระทบ ต่อความมั่นคงของชีวิตครอบครัวมากและมักจะมีผลกระทบไปถึงความสัมพันธ์ทางสังคมทั่วไปด้วย อัตราการหย่าร้างเพิ่มขึ้นเร็วมาก ถึงขนาดที่รัฐแคลิฟอร์เนียเร็ว ๆ นี้ ได้อนุญาตให้มีการหย่าร้างกันทางไปรษณีย์ได้ในกรณีที่ไม่มีปัญหายุ่งยาก

ปัญหาทางครอบครัวที่สำคัญอีกปัญหาหนึ่งคือ การอบรมถ่ายทอดค่านิยมวัฒนธรรมระหว่างพ่อแม่กับลูกเป็นไปได้ยากมาก เพราะสังคมเจริญเร็วมาก พ่อแม่กับลูกโดยเฉพาะวัยรุ่นไม่สามารถจะพูดคุยกันรู้เรื่องได้ จึงเกิดมี “การไม่ต่อเนื่องกันทางวัฒนธรรม” (cultural discontinuity) (Weinberg, 1970) เด็กไม่ได้เรียนรู้โลกในสังคมจากพ่อแม่ แต่เรียนรู้ด้วยตัวเองจากเพื่อนเป็นส่วนใหญ่ “การไม่ต่อเนื่องกันทางวัฒนธรรม” นี้เองเสริมให้เกิดมี “ช่องว่างระหว่างวัย” (generation gap) ขึ้น การไม่ยอมรับพ่อแม่เป็นตัวแบบ (role model) ทำให้เด็กหันหาตัวแบบอื่น ๆ ตามใจชอบและ “การไม่ต่อเนื่อง” ของ generations ก็ยังเป็นเหตุให้เด็กควานหาค่านิยมของตนเองในสังคมใหม่ที่เปลี่ยนแปลงต่อไป

5. ความหย่อนทางจริยธรรม (Moral relativism)

การเปลี่ยนแปลงอีกเรื่องหนึ่งที่เกิดในสังคมอุตสาหกรรมอเมริกัน คือ มีลักษณะความหย่อนในจริยธรรมมากขึ้น ดูเหมือนทุกวันนี้หลักการหนึ่งที่ใช้ในการตัดสินใจทำอะไร

ตั้งแต่เรื่องเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ไม่เชื่อฟัง ไปถึงเรื่องพฤติกรรมค่านิยม หลักการนั้นคือ "ทัศนใจสำหรับตัวเอง" ความคิดนี้ฟังดูเหมือนจะขัดแย้งกับลักษณะสังคมที่เป็นเหมือนเครื่องจักรอัตโนมัติ แต่นั่นแหละหลักการหรือแนวทางการเชื่อ ค่านิยมและพฤติกรรมเป็น ไม่ใช่สิ่งที่ไม่สามารถจะถูกกำหนดโปรแกรม โดย คอมพิวเตอร์ ได้ และนี่เป็นตัวอย่างของค่านิยมที่เปลี่ยนไป

ปัญหาสังคมอันเป็นผลของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ผลของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังกล่าว เป็นที่มาของปัญหาสังคมมากมาย เช่น อาชญากรรม ปัญหาเยาวชน (delinquency) ปัญหา violence ในถิ่นสลัม ปัญหายาเสพติด ปัญหา alcoholism สังคมที่ก่อให้เกิดความว้าเหว่และโดดเดี่ยว (loneliness and alienation) ปัญหาหย่าร้าง การทำแท้ง (abortion) รวมทั้งปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษทั้งหลาย (pollution) ฯลฯ (Schnore, 1965) ตัวเลขของปัญหาสังคมเหล่านี้พอจะหาได้ไม่ยากนัก ผู้เขียนจึงใคร่จะหันไปพูดถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหลายลักษณะมีผลกระทบต่อจิตใจคนในสังคมอย่างไร แม้ว่าผลกระทบหลายอย่างยากที่จะประเมินออกมาเป็นตัวเลขที่ชัด ๆ ก็ตาม ทุกคนย่อมตระหนักดี และผลกระทบบางประการก็กำลังเกิดขึ้นแก่ประเทศที่กำลังพัฒนา บางประเทศที่พัฒนาตามแบบตะวันตก อาจจะต่างกันก็ในแง่ระดับ (degree) ของผลกระทบ

1. เทคโนโลยีในอุตสาหกรรม (New industrial technology) เทคโนโลยีที่พัฒนาขึ้นมาใหม่ๆ ในวงการอุตสาหกรรมนับวันจะยิ่งทำให้การทำงานในหลายๆ อาชีพ เป็นเหมือนเครื่องจักรอัตโนมัติเข้าไปทุกที ไม่เพียงแต่จะมีผลเปลี่ยนการอบรมอาชีพของคนเท่านั้น ยังมีผลเปลี่ยนจิตใจอารมณ์ของคนงานในสำนักงานและในโรงงานด้วย แม้งานจะตุง่ายขึ้นและสะอาดขึ้นในหลายอาชีพ ลักษณะที่ทำเหมือนเครื่องจักร ทำจำเจอยู่กับที่และขาดชีวิตชีวา (monotony and impersonal) ทำให้เกิดความเบื่อหน่าย เหนื่อยล้าเพิ่มขึ้น สิ่งตามมาด้วยคือ ความกลัว กลัวอนาคต กลัวตกราง กลัวไม่มีบทบาทและไม่มีค่าในสังคม (loss of a personal function) เป็นความกลัวที่ persist ในท่ามกลางความสมบูรณ์พูนสุขทางวัตถุ และบุคคลที่คุ้นกับการทำงานตามใจตน ก็จะต้องปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพการทำงานใหม่ที่เรียกร้องให้ทำงาน

เป็นกลุ่ม และทำแบบเครื่องจักรที่ปราศจากชีวิต สภาพเหล่านี้ล้วนแต่จะสร้างความกดดันทางใจขึ้นในผู้ทำงาน ลักษณะความไม่มีมนุษยสัมพันธ์ (impersonal relations) ในสังคมอุตสาหกรรมและสังคมเมือง (industrialized and urban community) ทำให้คนขาดเสียซึ่งสิ่งที่สำคัญมากของมนุษย์คือ ความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ (need for personal and primary relationship) และความเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม (a sense of belonging) คนในเมืองใหญ่ๆ เช่น นิวยอร์ก จึงเกิดความรู้สึก “ตัวใครตัวมัน” ไม่มีชื่อ (anonymous) และเหงาและโดดเดี่ยว (lonely and alienated) และ loss of identity คนในเมืองเปรียบเสมือนเป็นกลุ่มคนที่ไม่มีหน้า (faceless mass) ดังนั้นเราจึงเห็นว่าความต้องการที่จะมี primary contacts อย่างมากของคนเมืองใหญ่ ทำให้เขาหันไปทุ่มเทความสนใจที่สัว่เลี้ยง ถึงขนาดพูดคุยและ interact ปฏิบัติกับสัว่เลี้ยงเหมือนเป็นเพื่อนคู่ชีพ บางคนก็หันหา informal relationships ตามบาร์ สถานที่เต้นรำ หรือหนีความเหงาโดยการดื่มเหล้า คุุหนั่งและคุุโทรทัศน์เป็นชัว่โมง (Weinberg, 1970)

2. การเพิ่ม life expectancy จริ่งอยู่การเพิ่ม life expectancy ของอายุคนเป็นการแสดงถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทางเศรษฐกิจสังคม แต่มันก็ได้เป็นที่มาของปัญหาทางจิตใจใหม่ๆ เช่นในหมู่ผู้สูงอายุ ในประเทศที่พัฒนาแล้วได้เริ่มพิสูจน์ให้เห็นบ้างแล้วว่า คนแก่ในสังคมเหล่านั้นไม่สามารถหาความหมายให้แก่ชีวิตที่ยืดยาวออกไปได้ เกิดเป็นความกดดันทางใจขึ้น และเป็นที่มาของโรคจิตมากขึ้น เมื่อเร็ว ๆ นี้ มีข่าวจากเมืองสต็อกโฮล์ม (Bangkok Post, มกราคม 1979) ว่าเด็กมหาวิทยาลัยอายุ 19 ปีคนหนึ่งซึ่งทำงานครึ่งเวลาอยู่ในสถานคนแก่แห่งหนึ่ง (ส่วนใหญ่อายุ 70-100) ทนเห็นสภาพชีวิตคนแก่ที่หลงและบ้วยไม่ไหวเลยให้กินยาฆ่าตายไป 19 คน แกบอกตำรวจว่า “ผมต้องช่วยให้เขาตาย” แม้แต่ในกลุ่มที่ยังไม่แก่แต่ค่อนข้างจะมีเงินก็ประสบปัญหาคล้ายคลึงกัน คือ ไม่ทราบจะใช้เวลาว่างอย่างไรให้ความหมายและอย่างมีความสุขทางใจ จึงหาอะไรบางอย่างทำเป็นการค่าเวลาและค่าความเบื้อหน่ายหรือทำกิจกรรมบางอย่างซึ่งเป็นกิจกรรมที่ไม่ใช่กิจกรรม (pseudo-activities) เช่น นั่งคุุโทรทัศน์เป็นชัว่โมงหรือไปนั่งคุุเขาแข่งม้า เป็นต้น นั่นคือชีวิตที่ไร้ความหมายของสังคมที่พัฒนาแล้ว

3. ความเหลือเฟือแห่งเศรษฐกิจใหม่ (New economy of abundance) แม้ปัญหาของคนไม่มีอันจะกินยังแก้ไม่ตก ตลาดเศรษฐกิจก็ได้เพิ่มสินค้าและบริการต่าง ๆ และพยายามไปให้ถึงผู้บริโภคทั่วไป ผู้บริโภคกับบริโภคนสินค้าทุกอย่างด้วยความกดดันทางสังคมตามทำนอง “เรามีเราต้องมี” โดยเฉพาะจากในสังคมกลุ่มระดับเดียวกัน

ยิ่งกว่านั้นลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคมยังผลให้มีผลกระทบทางด้านสังคมจิตวิทยาต่างกัน เช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งมีค่านิยมของ “คุณสร้างความสำเร็จด้วยมือของตนเอง” (You make your own success) สูง บวกกับมีการเคลื่อนไหวทางสังคม (social mobility) สูงมากทั้งในแนวนอน (ซึ่งหมายถึงในแง่ของภูมิศาสตร์) และในแนวตั้ง (ซึ่งหมายถึง social class) ปัญหาต่างๆ ซึ่งมีจุดเริ่มต้นเป็นปัญหาเศรษฐกิจสังคมก็มามีอิทธิพลต่อการสร้างบุคลิกภาพของชนรุ่นถัดไป ตัวอย่างเช่น คนคนหนึ่งเมื่อยังเป็นเด็กพ่อแม่ใจมาก พอโตขึ้นพ่อแม่ก็ทรยศขึ้นมากและก็ได้ให้ทุกอย่างแก่อันอื่น ๆ มากกว่าที่เขาได้รับมาก เขาก็เลยเกิดความรู้สึกว่าไม่ได้รับความรักจากพ่อแม่ อาจจะรู้สึกมากจนเกิดเป็นบุคลิก insecure ได้ ถ้าพ่อแม่เกิดจนลง พ่อไม่มีงานทำเป็นเวลานาน ความรู้สึกที่เคยชื่นชมภูมิใจในความเก่งความสามารถของพ่อก็หมดไป มีความรู้สึกไม่พอใจ คุณดูและอาจจะเกลียดชังได้ ตัวพ่อเองก็เกิดรู้สึกผิด (guilty) ในความไม่สามารถ (incompetence) ของตน และโดยมากเมื่อพ่อแม่ซึ่งครั้งหนึ่งเคยร่ำรวยเกิดตกยาก พ่อถูกเกิดมา ก็มักจะพยายามรักษาความเป็นผู้ดีในสังคมชั้นสูงไว้ โดยการสอนทั้งค่านิยมและมารยาทผู้ดี ซึ่งไม่เหมาะสมกับสภาพสิ่งแวดล้อมที่เป็นจริงของเด็ก เด็กจึงเกิดความสับสนทางจิตใจได้ภายหลัง เป็นต้น

4. ปัญหาขาดแคลนที่อยู่อาศัย (Housing shortage) การมีบ้านในเมืองใหญ่ๆ ที่ผู้คนอยู่ในห้องหนึ่งในตึกคอนกรีตใหญ่ ซึ่งไม่มีใครรู้จักใคร ไม่ได้ทำให้ผู้อยู่มีความรู้สึกว่ามีบ้านอยู่ โครงการการเคหะหลายโครงการพยายามที่จะออกแบบให้มีความรู้สึกของการอยู่กันเป็นชุมชน ซึ่งจะช่วยสร้างความรู้สึกที่อบอุ่นช่วยเหลือกันและกัน และเกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม (a sense of belonging)

ในการศึกษาวิจัยมากมายเกี่ยวกับผลของที่อยู่อาศัยที่ไม่ดี (bad housing) โดยเฉพาะการอยู่อาศัยแออัดในสลัมได้แสดงให้เห็นว่า ที่อยู่อาศัยที่ไม่ดีได้มีผลเสียต่อผู้อยู่ในเรื่องการสร้างบุคลิกภาพ (หรือนิสัยใจคอของผู้อยู่) ชีวิตกานเพศ (sex life) ของผู้อยู่และสุขภาพจิตของผู้อยู่ ประสบการณ์ในสภาพความเป็นอยู่เช่นนี้มีผลต่อเด็กในถิ่นนั้นโดยตรง การศึกษาวิจัยเรื่องหนึ่งได้สรุปว่า "คนที่อยู่ในแคว้นขาดเสียซึ่งมโนธรรม (conscience) ที่เข้มงวด หย่อนในค่านิยม คติคุณและจริยธรรม บวกทั้งไม่มีความตั้งใจและความสามารถที่จะแก้ไขสถานการณ์ที่เป็นปัญหา และมักจะหนีการเผชิญปัญหา และหาทางออกที่ง่ายและเห็นทันตา ความพอใจชั่วประเดี๋ยวและทันตาเห็นเป็นสิ่งที่ต้องการ ลักษณะเหล่านี้มักจะนำไปสู่ความไม่ไว้ใจใคร ความก้าวร้าวซึ่งมักจะพร้อมที่จะแสดงออกอย่างรุนแรง" (Morton, Social psychology of housing. *Current Trends in Social Psychology*, 1968)

ครอบครัวคนชั้นกลางก็มักจะย้ายไปอยู่เสียที่ชานเมือง ทำให้ขาดการติดต่อกับญาติพี่น้องเพื่อนฝูง และวัน ๆ ต้องใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่บนท้องถนน แต่ละครอบครัวเกิดการแบ่งแยก (isolated) มากเข้าทุกที ทำให้ความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างครอบครัวลดน้อยลง

จะเห็นว่าในสังคมอุตสาหกรรมหรือที่พัฒนาแล้วกับที่กำลังพัฒนา ปัญหาของที่อยู่อาศัย ทั้งในแง่ของเศรษฐกิจการเงินและในแง่สังคมและจิตวิทยายังไม่สามารถจะแก้ไขได้

5. ความคล้อยใจของพวกที่อยากไว้ (Aspiration) ด้วยความกระตือรือร้นที่จะเจริญก้าวหน้าและพัฒนาตามสังคมที่พัฒนาแล้ว ทำให้ต้องเปลี่ยนแปลงหลายอย่าง อันเป็นความจำเป็นตามกระบวนการพัฒนาให้เจริญ เช่น การเปลี่ยนวิธีการเลี้ยงดูและอบรมเด็ก การเปลี่ยนชีวิตชุมชนที่ใกล้ชิดกันแบบชนบทและอื่น ๆ เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้อาจมีผลทางก้านลบ (detrimental effects) และก่อให้เกิด frustration ซึ่งเป็นที่มาของความก้าวร้าวของบุคคลและกลุ่ม ความไม่รู้ร้อนรู้เย็นเพิกเฉย การกินเหล้าเมายาติดยาเสพติด การพนันและอื่น ๆ ซึ่งเป็นผลของความพยายามที่จะหนีจากความน่าเกลียดในโลกแห่งความเป็นจริง และตกเป็นเหยื่อของสภาพการณ์เหล่านี้โดยตรงมากกว่าผู้ใหญ่

๘. ความแตกต่างทางชนชั้นกับสุขภาพจิต (Social class and mental illness) สถาบันสุขภาพจิตแห่งชาติของสหรัฐอเมริกาได้ทำการศึกษามากในปีหลังๆ นี้ เพื่อดูว่าความแตกต่างทางสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมมีความสัมพันธ์กับแบบแผนของโรคประสาท (patterns of disorders) หรือไม่อย่างไร จริงอยู่ผลการสำรวจวิจัยไม่สามารถจะบอกได้ว่า การขยายขยายทางตัวเมือง (urbanization) ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญของสังคมที่กำลังพัฒนาเป็นสาเหตุของโรคประสาท การวิจัยชิ้นหนึ่งได้สรุปไว้ว่า "ผู้ที่อยู่ในตัวเมืองมีสถิติของโรคจิต (mental illness) สูงกว่าผู้อยู่ในชนบท โรคประเภทที่มักพบในชาวชนบทมักจะเป็นประเภทที่แสดงออกถึงปัญหาของความสำนึกผิด (guilt) และความวุ่นวายทางจิตเกี่ยวเนื่องกับความรู้สึกทางสังคม ในขณะที่โรคจิตของชาวเมือง มีความสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ที่เต็มไปด้วยการขับเขี้ยวแข่งขันกันเต็มไปทั่วความทะเยอทะยานและอยู่ภายใต้ความกดดันอยู่ตลอดเวลา

การศึกษาที่ลือชื่อของ ฟาริสและดันแฮม (Faris & Dunham, 1939) ได้วิจัยพบว่า โรคจิตมีสถิติคนเป็นมากที่สุดจากใจกลางของเมืองแล้วค่อย ๆ ลดลงเป็นลำดับเมื่อไกลออกไปยังชานเมือง และโรคจิตแต่ละชนิดมีการกระจายภายในเมืองเป็นแบบแผนค่อนข้างจะชัด เป็นต้นว่า พวกเป็นโรคพارانอยด์ (พวกนี้ซัดขี้ขี้สงสัยที่คอยคิดว่ามีกบฏคิดไม่ดีต่อตนและจะทำลายตนเสมอ) มักจะอาศัยอยู่ตามโรงแรมห้องเช่าและบ้านที่อยู่ติดกันเป็นพืด ส่วนโรคจิตชนิดที่เรียก สกิสโซฟรีนเนีย (Schizophrenia) คือ พวกที่มีอาการชอบสร้างโลกภาพที่ห่างจากความเป็นจริง สร้างไปตามความรู้สึก อารมณ์และบางครั้งมีอาการดกตอยทางปัญญาด้วย มักจะพบในหมู่ผู้ที่อาศัยอยู่ในดินสลับ

ที่น่าสนใจในที่นี้คือ ปัญหาโรคจิตมีการกระจายของภาวะทางเศรษฐกิจสังคมอย่างไร สก็อต (Scott, 1958) ได้พบว่า โรคประสาท (neuroses) ในสังคมที่พัฒนาทางอุตสาหกรรมแล้ว มีสถิติสูงในกลุ่มผู้มีอาชีพและรายได้สูงมากกว่าในกลุ่มผู้มีรายได้และอาชีพต่ำ ในขณะที่โรคจิต (psychoses) มีการกระจายในทางตรงกันข้าม คือ พบมากในกลุ่มผู้มีอาชีพและรายได้ต่ำ ฮาลลิงส์เฮดและเรดลิค (Hallingshead & Redlich, 1958) ได้พบว่า ความแตกต่างทางชนชั้นมีความสัมพันธ์กับคนไข้โรคจิตโดยที่ว่า ชนชั้นยิ่งต่ำจำนวนคนไข้ตามสัดส่วนของประชากรยิ่ง

เพิ่มมากขึ้น และยังได้พบว่าทัศนคติของทุกคนต่อการป่วยทางจิต แตกต่างกันตามสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคม

โรมันและไทรส์ (Roman & Trice, 1967) จากมหาวิทยาลัยค็อคแนล ได้ศึกษาการกระจายทางสังคมของโรคจิตเภท (Social distribution of Schizophrenia) โดยพยายาม integrate ผลของการศึกษาวิจัยมากมายที่เคยทำกันมาก่อน และได้พบและสรุปว่า "สาเหตุที่ได้พบพฤติกรรมทางจิตเภทมากที่สุดในชนชั้นที่ต่ำที่สุดของสังคม (lowest social stratum) ก็เพราะ (1) กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (socialization) ของบุคคลจำนวนมากในชนชั้นนี้ (ด้วยสภาพสิ่งแวดล้อมและทัศนคติความรู้สึกนึกคิด ซึ่งเป็นผลจากสภาพแวดล้อม) ไม่ได้ช่วยสร้างความสามารถทาง Cognitive ในการมองโลกแห่งความเป็นจริง (structure reality) และ (2) ความจำเป็นที่จะต้องเผชิญกับสภาพความจริงที่น่าเกลียด ไม่มีระเบียบและระบบ

เมื่อได้พบว่าการกระจายของความผิดปกติทางจิต ในสังคมพัฒนาเต็มขั้นนั้นสัมพันธ์กับ สถานภาพทางเศรษฐกิจสังคม (Weinberg, 1967) คำถามทางทฤษฎีก็คือว่า มันเกิดขึ้นได้อย่างไร แน่noonความแตกต่างนั้นไม่ได้ฝังรากลึกลงไปในร่างกายสรีระของผู้ที่อยู่ตามชนชั้นต่าง ๆ แน่ ๆ เราจะไม่เข้าใจถึงโรคประสาทในสังคมที่พัฒนาแล้วเหล่านี้ถ้าไม่อ้างถึงความแตกต่างในแง่ระบบค่านิยมทางด้านเศรษฐกิจสังคม ซึ่งได้เน้นความสำคัญของการบรรลุความสำเร็จในทางวัตถุนิยมมาก และถือว่าความล้มเหลวทางด้านฐานะการเงินเป็นการแสดงถึงความไม่มีความสามารถและไม่มีค่าของตนเอง (personal inadequacy) ระบบค่านิยมนี้ไม่เพียงแต่มีผลบังคับให้ชนชั้นต่ำเกิด "ปมด้อย" (inferiority complex) (นอกจากว่าพวกนี้จะรวมพลังกันสร้างความรู้สึกเป็นพรรคพวกเดียวกันคือ solidarity feelings) แล้วยังทำให้คนในชนชั้นสูงเป็นโรคประสาทกลัวความล้มเหลวซึ่งเกิดขึ้นได้ง่ายมากในสังคมที่ความสำเร็จหรือความล้มเหลวนั้นขึ้น ๆ ลง ๆ (fluctuate) อยู่ในมือของตนเอง ดังคำสรุปของ Ruesch ที่ว่า "ความยืดหยุ่น (flexibility) และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นสาเหตุใหญ่ของความรู้สึกไม่มั่นคง (insecurity) ของคนในสังคมอเมริกัน ในขณะที่คนในสังคมยุโรปเกิดความรู้สึก frustrated ซึ่งเป็นผลของ stratification กับความไม่ยืดหยุ่น (rigidity) (Kluckhohn & Murray, 1956)

หากการพัฒนาจะทำให้รายได้เฉลี่ยต่อคนเพิ่มขึ้นไม่กี่เปอร์เซ็นต์ แต่นำมาซึ่งผล
ผลกระทบที่เป็นปัญหาสังคมเหล่านี้แล้วละก็ ไม่แน่ใจว่าผลได้จะคุ้มกับผลเสีย

สรุป

เป็นที่ประจักษ์ชัดว่า “การพัฒนา” ในความหมายของการพัฒนาทางเศรษฐกิจ
อย่างเดียวนั้นไม่เป็นที่น่าพอใจ บัจฉัยทางด้านสังคมจิตวิทยาไม่ควรจะถูกมองข้ามไปเพราะเป็น
ตัวที่ทำให้การพัฒนาทางเศรษฐกิจได้ผลดีขึ้นหรือไม่ได้ผล สาเหตุก็เนื่องจากมนุษย์มีบทบาท
เป็นผู้ทำให้เปลี่ยนแปลง มีบทบาทในการรับหรือปฏิเสธหรือปรับการเปลี่ยนแปลง ในขณะที่
เดียวกับมนุษย์ก็เป็นเหตุของการเปลี่ยนแปลงด้วยโดยไม่รู้ตัว ในแง่นี้ผู้เขียนได้ให้เห็นถึง
ตัวอย่างสังคมที่ได้พัฒนาทางด้านเศรษฐกิจอุตสาหกรรมถึงสุดขีดแล้ว ว่ามีผลกระทบเป็นปัญหา
อะไร ประสบการณ์ที่สังคมพัฒนาได้ผ่านมากเป็นบทเรียนอย่างดีสำหรับประเทศที่กำลัง
ตามอย่าง

การพัฒนาในความหมายของการพัฒนาให้ทันสมัย (modernization) เป็นกระบวนการ
การแปลงรูปร่างอย่างกว้าง ๆ ทางสังคมวัฒนธรรม (socio-cultural transformation) ซึ่งการ
เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเป็นเพียงแง่มุมเดียว (แม้จะเป็นแง่มุมที่สำคัญมากก็ตาม) เป็นกระบวนการ
ที่ประกอบไปด้วยส่วน (elements) ที่เอามาจากระบบเศรษฐกิจสังคมในอัตราส่วน (propor-
tions) ต่าง ๆ กันบวกทั้งกับส่วนที่เป็นลักษณะเฉพาะทางสังคมวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ ซึ่ง
ต้องสัมพันธ์โดยตรงกับความต้องการ (felt needs) ของคนในสังคมนั้น

เพราะฉะนั้น การพัฒนาที่เป็นอนุกรมการจะต้องคิดถึงความสุขทั้งทางด้านเศรษฐกิจ
(economic well-being) ความสุขทั้งทางด้านสังคมการเมือง (political well-being) และ
ความสุขทั้งทางด้านสังคมจิตวิทยา (Socio-psychological well-being) ความร่วมมือจากสาขา
วิชาที่เกี่ยวข้องจึงเป็นสิ่งจำเป็นมากเพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งคำตอบที่ต่างต้องการ ในขณะที่นัก
เศรษฐศาสตร์ต้องการฟังบัจฉัยทางสังคมและจิตวิทยาของมนุษย์ เพื่อที่จะอธิบายทฤษฎีพฤติกรรม
ทางเศรษฐกิจของมนุษย์ได้ดีขึ้น นักจิตวิทยาต้องการสนใจในบัจฉัยและ issues ต่าง ๆ ทาง
socio-economic life ของคนเพื่อที่จะได้เข้าใจในปัญหาทางจิตของคนในสังคมแต่ละสมัยได้
อย่างต้องแท้จริงขึ้น

ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจสังคมที่มีผลกระทบกระเทือนต่อสุขภาพจิตของคน ซึ่งนักจิตวิทยาจำเป็นต้องให้ความสนใจยิ่งขึ้น สามารถแยกออกได้กว้าง ๆ 8 ประการดังต่อไปนี้คือ (Lauterbach, 1974)

(1) บั๊จยในแง่เศรษฐกิจที่มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (cultural change) ธรรมชาติของกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และผลกระทบของทั้งสองนี้ที่มีต่อการสร้างบุคลิกภาพ ที่ค่อนข้างจะเป็นแบบแผน (typical patterns of personality) ของสังคมนั้น ๆ

(2) โครงสร้างชนชั้นของสังคมนั้น ๆ มาตรฐานที่สังคมได้ตั้งและคาดหวังไว้จากคนในสังคม ในเรื่องความสำเร็จในชีวิตการเลือกอาชีพ และเรื่องผลงาน (work performance) และการมีส่วนร่วมกันของสมาชิกในครอบครัวในด้านสภาพทางเศรษฐกิจและอาชีพ

(3) ความแตกต่างในระบบค่านิยม ของกลุ่มชนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมต่าง ๆ กัน และความแตกต่างทั้งหลายที่มักจะนำไปสู่ความไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน

(4) ความผันแปรในค่านิยม (โดยเฉพาะผลกระทบจากภาวะ depression และเงินเฟ้อ) ที่มีผลกระทบต่อตัวบุคคลและชีวิตครอบครัว ชนิดของการว่างงาน และบทบาทของระบบการเงินและ credit ในชีวิตการทำงานและธุรกิจ

(5) ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี และระบบการบริหารและจัดการ (managerial organization) ที่มีต่องานแบบอุตสาหกรรม งานด้านพนักงานเสมียน งานบริหารระดับสูง (executive requirements) และความโน้มเอียงของผู้บริโภค (consumer preferences)

(6) การเปลี่ยนแปลงทัศนคติของกิจกรรมธุรกิจ และบทบาทกำไรของกลุ่มผู้จัดการและกลุ่มอื่น ๆ

(7) ผลของการเจริญเติบโตของตัวเมือง (urban growth) และการขาดแคลนที่อยู่อาศัย (housing shortage) ที่มีต่อชีวิตครอบครัวของประชาชน รวมทั้งบทบาทของรัฐที่มีอิทธิพลในเรื่องการแทรกแซงด้านเศรษฐกิจ (economic intervention) นโยบายสวัสดิการ

(8) ความแตกต่างของประเทศต่างๆ ในขั้นตอนและรูปแบบของการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม และ modernization และขีดจำกัดทั้งในค่านิยมและปฏิบัติในการรับเอา Socio-cultural frameworks ของสังคมอุตสาหกรรมทางตะวันตก มาใช้กับประชาชนพลเมืองในประเทศเอเชีย ออฟริกา หรือในลาติน อเมริกา

จะเห็นว่า ความสมดุลกับด้านจิตใจ (mental balance) ในสังคมนั้นไม่ได้มาพร้อมกับความเจริญทางด้านอุตสาหกรรมอย่างอัตโนมัติ และในหลายทาง อาจจะก่อให้เกิดผลเสียหายมากกว่า ที่กล่าวเช่นนั้นไม่ได้มีเจตนาจะว่า modernization ไม่ดี แต่ต้องการจะเพียงเพื่อชี้ให้ผู้นำในสังคมที่กำลังพัฒนา เห็นชัดว่า กระบวนการพัฒนาเองนั้นไม่ได้ช่วยให้มีความสุข และมีการปรับตัวทางด้านจิตใจอย่างดี ยังคงจะสร้างปัญหาใหญ่ๆ มาเพิ่มอีก ความจริงที่น่าเศร้านี้ จะได้ช่วยเราได้พิจารณาถ่วงไปอย่างรอบคอบ ตัดสินทิศทางและอัตราความเร็วในการพัฒนา จะได้ไม่ตกหลุมปัญหาตามที่ ลอเทอร์บัค (Lauterbach) ได้เตือนไว้ในย่อหน้าที่ต่อไปนี้

.....What from the perspective of advanced economics looks like modernization, development, or progress may sometimes conceal certain destructive effects of modern technology, industrialization, and commercialization.....There is much room for constructive utilization of advanced techniques from abroad, but such favorable effects do not come automatically. Each modernizing nation (as well as its foreign advisors) needs to watch closely for a possible disruption of old values and ways of life, with demoralizing effects; in such cases, the population is left without a real chance to absorb the innovations through corresponding cultural adjustment.

(Lauterbach, A. *Psychological challenges to modernization*, 1974, p. 148)

หนังสืออ่านประกอบ

- Chambliss, W.J. (Ed.) *Problems of industrial society*. Massachusetts : Addison Wesley Publishing, 1973.
- Faris, R.E.L. & Dunham, H.W. *Mental disorders in urban areas*. Chicago : University of Chicago, 1939.
- Friendly, F.W. *Due to circumstances beyond our control*. New York : Random House, 1967.
- Fromm, E. *The sane society*. New York : Holt, Rinehart and Winston, 1955.
- Frumkin, R.M. & Frumkin, M.Z. Environment and mental illness. *Ohio State Medical Journal*, 1956, 52 : 32.

- Hollingshead, S.B. & Redlich, F.C. *Social class and mental illness : A Community study*. New York Wiley, 1958.
- Kluckhohn, C., & Murray, H.A. (Eds.) *Personality in nature, society and culture*. 2nd ed. New York : Knopf, 1956.
- Kunkel, J.H. Values and behavior in economic development. *Economic development and Cultural change*. 1965, XII : 3, April.
- Landis, J.R. (Ed.) *Current perspectives on Social problems*. California : Wadsworth Publishing Co., 1967.
- Lauterbach, A. *Psychological challenges to modernization*, 1974.
- Merton, R.K. Social psychology of housing. *Current trends in social psychology*. Pittsburgh : University of Pittsburgh, 1968.
- Raab, & Selznick, Major social problems. In Landis, J.R. (Ed.) *Current perspectives on social problems*. California : Wadsworth Publishing Co., 1967.
- Riesman, D. *The lonely crowd : A study of the changing American Character*. New York : New Haven, 1950.
- Roman, P.M., & Harrison, M.T. *Schizophrenia and the poor*. New York : Cornell University, 1967.
- Rose, S.M. (Ed.) *Mental health and mental disorder : A sociological approach*. New York : Norton, 1955.
- Schnore, L.F. *The urban Scene*. New York : The Free Press, 1965
- Rapson, R.L. (Ed.) *Individuality and Conformity in the American Character*. Massachusetts : D.C. Heath & Co., 1967.
- Scott., W.A. Social psychological correlates of mental health. *Psychological Bulletin*, 1958, 5522.
- Weinberg, S.K. *Social problems in modern urban society*. 2nd. ed. New Jersey : Prentice-Hall, Inc., 1970.
-
- *The sociology of mental disorders*. Chicago : Aldine publishing, 1967.
- Whyte, W. *The organization man*. New York : 1956.